

Г. В. Папакін.

ОТ МАРТА ДО СЕНТЯБРЯ: ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ
АЛЕКСАНДРЫ КОЛЛОНТАЙ.

Київ: Політиздат України, 1989.— 221 с.

Ім'я О. М. Коллонтай не потрапило у списки «ворогів народу». Однак, незважаючи на це, перші публікації про цю неординарну особистість з'явилися лише під час «відлиги», після XX з'їзду КПРС, оскільки сталінська історіографія обходила своєю увагою тих, хто свого часу належав до меншовиків, «робітничої опозиції» чи до різних «ухилів». І ось, нарешті, в умовах перебудови з'явилася, на нашу думку, досить цікава книга Г. В. Папакіна, що розкриває зміст діяльності О. М. Коллонтай на Україні в роки громадянської війни як державного діяча, комісара, пропагандиста. Важливо підкреслити, що автор вперше в науковій літературі, присвяченій О. М. Коллонтай, докладно висвітлює її роботу на Україні навесні та влітку 1919 р., намагаючись не використовувати вже відомі факти, а навпаки — вводити до наукового обігу нові матеріали, спираючись головним чином на архівні джерела, насамперед документи Раднаркому УСРР, ВУЦВК та інших фондів, які зберігаються в ЦДАЖР УРСР. Автором вперше так повно представлений образ Олександри Михайлівни як державного діяча у самий розпал громадянської війни. Використовуючи статті, стенограми виступів, а також щоденникові записи О. М. Коллонтай, Г. В. Папакін розкриває деякі грані її таланту видатного агітатора, наркома пропаганди України, її невтомної діяльності у справі організації жіночого руху, роль у встановленні Радянської влади у визволених районах України та Криму.

Однак водночас складається враження, що автор начебто соромиться меншовицького минулого О. М. Коллонтай, свідомо уникає незручних фактів її біографії, зокрема: суперечки та розходження з В. І. Леніним з питань Брестського миру, про профспілки тощо. «Білою плямою» її життєпису залишається ставлення до таких трагічних подій, як голод на Україні 1932—1933 рр., тогочасних політичних процесів. Можливо, це пояснюється тим, що згадані аспекти не відбилися з відомих причин в щоденнику О. М. Коллонтай — одного з документальних джерел, покладених в основу книги.

На жаль, автор рецензованої монографії не позбувся повною мірою звичних штамів й стереотипів у висвітленні громадянської війни на Україні, що відповідним чином позначилось на його оцінках діяльності О. М. Коллонтай у той період. Дійсно, хіба можна неупереджено розкрити образ цього діяча, мотиви й значення її дій, якщо події 1919 р. на Україні автор розглядає за спрощеною усталеною схемою, коли, скажімо, махновський рух і григор'євський заколот вбачаються йому звичайною «авантюрою», «куркульським рухом» тощо (с. 73, 87—90, 97)? Не можна також не відзначити ту однозначність, з якою Г. В. Папакін оцінює меншовиків як «дрібнобуржуазний накип профспілкового руху у республіці» (с. 66), «гетьманських соціалістів», «агентів контрреволюції» (с. 67).

Уявляється доцільним відзначити також недостатню аналітичність окремих сюжетів, пов'язаних з місцем О. М. Коллонтай у профспілковому русі на Україні. Можливо, автору доцільно було б конкретизувати, визначити рівень логічності тої ситуації, коли «політінспектор Задніпровської дивізії» (с. 64) стає делегатом катеринославських металургів на Всеукраїнському профспілковому з'їзді у квітні 1919 р. (с. 68). Певна тенденційність щодо участі О. М. Коллонтай у драматичних подіях на фронті, у налагодженні роботи промисловості у визволених районах помітно простежується у книзі, коли, наприклад, як стверджує автор, вона «вводить у Криму систему загального навчання трудящого насе-

лення» (с. 117). Отже, складається враження, що діє О. М. Коллонтай виключно самостійно, образно кажучи, у якомусь знеособленому просторі. Щоправда, автор згадує у монографії про деяких її сучасників. Однак робиться це побіжно, на рівні схематичних оцінок. Навряд чи, скажімо, можна вважати незаперечною думку, що голова Реввійськради Л. Д. Троцький «мало бував у передових частинах, не бачив усієї жахливості відступу...» (с. 107).

Разом з тим, природно, зазначені недоліки суттєво не впливають на загальне позитивне враження, що його справляє книга Г. В. Папакіна. Адже вона — змістовний внесок у історіографію політичної персоналістики. Обмежений обсяг рецензії не дозволяє, звичайно, докладно розкрити наукове значення цієї монографії. Достеменно можна стверджувати: книга Г. В. Папакіна зацікавить не тільки фахівців, а й широкий загал читачів.

Принагідно зауважимо, що в нашій країні ще не на належному рівні вивчена творча спадщина О. М. Коллонтай. Якщо в західній історіографії вона більше відома як «теоретик моралі секса»¹, то в радянській літературі — як лідер «робітничої опозиції», перша в світі жінка-дипломат. Водночас недостатньо висвітленими залишаються діяльність О. М. Коллонтай у міжнародному соціалістичному русі, її роль у становленні органів соціального забезпечення, робота у Раднаркомі у 1917—1918 рр. Ці проблеми важливо розв'язати найближчим часом, оскільки правда про цю талановиту людину допоможе сучасникам краще усвідомити витоки й значення Жовтневої революції, драматичні й трагічні сторінки історії радянського суспільства.

А. В. ТАХТАУЛОВА (Харків)

Одержано 10.06.91.

¹ Zen gyc A. Aleksandra Kollontai. Essai bibliographie Upsab. 1973. 340 p. Fracas-i Kollontai e la rivolurione sessuale. Roma. 1977. 185 p.

**УКРАЇНСЬКІ КАНАДЦІ В ІСТОРИЧНИХ ЗВ'ЯЗКАХ
ІЗ ЗЕМЛЕЮ БАТЬКІВ: ДО 100-РІЧЧЯ ПРИБУТТЯ
ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ
ДО КАНАДИ: ЗБІРНИК.**

К.: Дніпро, 1990.— 231 с.

Зв'язки українців у діаспорі із землею батьків мають давню історію, досвід якої набуває великої ваги в умовах дальшого розгортання міжнародного співробітництва у сучасних умовах. Зрозуміло, що цей досвід вимагає систематичного вивчення. Одним з доробків у даному плані є рецензована книга, в написанні якої взяли участь науковці й публіцисти з України й Канади.

Темою праці є зв'язки українських канадців з Батьківщиною. Авторському колективу загалом вдалося у невеликій за обсягом книзі висвітлити історію цих зв'язків, починаючи від появи в Канаді перших переселенців з України і до наших днів. На жаль, у праці не вказано точної дати їх прибуття у цю країну. Однак після цього процес еміграції в Канаді зріс і набув масового характеру.

Переселення українців на канадську територію, підкреслюється у книзі, відбувалося в три етапи. Перший з них охоплював період з кінця XIX ст. по 1914 р., другий припадає на 20—30-ті роки XX ст., третій — на післявоєнний період. Невелика за масштабом, остання